

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/dla-mediow/komunikaty/188341,TEKST-AUDIO-79-rocznica-aresztowania-general-a-Aleksandra-Krzyzanowskiego-Wilka-p.html>
20.05.2024, 01:33

[TEKST + AUDIO] 79. rocznica aresztowania generała Aleksandra Krzyżanowskiego „Wilka” przez Sowietów

Aleksander Krzyżanowski ps. „Wilk”, Komendant Okręgu Wileńskiego AK i dowódca oddziałów AK w operacji „Ostra Brama”, został podstępnie aresztowany przez funkcjonariuszy NKWD 17 lipca 1944 r.

Krzyżanowski w czasie I wojny światowej i w Wojsku Polskim

Urodził się 18 lutego 1895 r. w Briąnsku w Rosji. Uczęszczał do gimnazjum w Homlu, ale w 1914 r. wraz z rodziną przeniósł się do Petersburga. Na początku 1917 r. został powołany do odbycia służby w rosyjskiej armii. Jesienią wstąpił do I Korpusu Polskiego dowodzonego przez gen. Józefa Dowbór-Muśnickiego, a po jego rozwiązaniu przedostał się do Warszawy. Wziął udział w rozbrajaniu Niemców w Warszawie, w niepodległej Polsce zgłosił się do służby w odrodzonym Wojsku Polskim. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej jako artylerzysta. W okresie międzywojennym pełnił funkcje dowódcze w oddziałach artylerii. W czasie wojny obronnej w 1939 r. walczył m.in. w bitwie nad Bzurą. Udało mu się uniknąć niewoli, po zakończeniu walk związał się z polskim podziemiem zbrojnym. **W 1940 r. trafił do Wilna, gdzie pełnił funkcję szefa sztabu Związku Walki Zbrojnej.** W maju 1941 r. objął stanowisko komendanta Okręgu Wileńskiego ZWZ-AK.

Aleksander Krzyżanowski „Wilk” - fot. Archiwum IPN

Operacja „Ostra Brama” i prawdziwa twarz Sowietów

7 lipca 1944 r. w ramach akcji „Burza” przystąpił ze swoimi żołnierzami do realizacji operacji „Ostra Brama”, czyli wyzwolenia Wilna. Miasto zdobyto wspólnie z

Armią Czerwoną 13 czerwca 1944 r., a oddziały Armii Krajowej i polskie władze cywilne ujawniły się przed Sowietami.

Po opanowaniu Wilna rozpoczęły się rozmowy dowództwa wileńskiego Okręgu Armii Krajowej z gen. Iwanem Czerniachowskim, dowódcą 3 Frontu Białoruskiego, oraz oficerami jego sztabu. Polacy zadeklarowali współpracę oraz powołanie polskiego korpusu. Zawarto porozumienie, w ramach którego przyjęto warunki strony polskiej i zgodzono się w pierwszym etapie na tworzenie jednej dywizji piechoty. Dowódca Wileńskiego Okręgu Armii Krajowej, płk. Aleksander Krzyżanowski „Wilk” mówił:

Kochani, słuchajcie, nareszcie doszliśmy z Rosjanami do ładu. Już nie będą nas rozparcelowywać po różnych oddziałach, tylko idziemy jako 19. dywizja. Już porozumienie jest, dobrze wszystko załatwione. Zgodziliśmy się, idziemy razem z Rosjanami, będziemy pracować Niemców. Jutro dowiecie się wszystkiego z rozkazu, bo ja teraz idę rozkaz pisać. W każdym razie porozumienie jest i my idziemy jako 19. dywizja, skoncentrowani i razem, cała paczka wileńska. A tutaj zostaje „Sław”, on będzie tu kadrą, będzie ciągnął dalsze oddziały.

Był to podstęp ze strony Sowietów, obliczony na ściągnięcie wystarczających sił Armii Czerwonej w celu otoczenia i schwytania oddziałów polskich. **17 lipca 1944 r. płk. Krzyżanowski „Wilk” został zaproszony na spotkanie z gen. Iwanem Czerniachowskim i gen. Iwanem Sierowem, zastępcą ludowego komisarza spraw wewnętrznych ZSRS, podczas którego został aresztowany.**

Szef NKWD Ławrientij Beria 17 lipca, raportując do sowieckiego przywódcy Józefa Stalina, pisał:

W dniu dzisiejszym otrzymano od t.t. Sierowa i Czerniachowskiego następującą informację: W dniu dzisiejszym został wezwany tak zwany generał major „Wilk” (Krzyżanowski). „Wilkowi” oświadczono, że interesuje nas zdolność bojowa polskich formacji i dlatego byłoby wskazane, aby nasi oficerowie zaznajomili się z nimi. „Wilk” wyraził zgodę i przekazał nam 6 punktów, w których dyslokowane są jego pułki i brygady. Ponadto interesowaliśmy się także jego kadrą oficerską i zaproponowaliśmy odprawę wszystkich dowódców pułków, ich zastępców i szefów sztabów. W związku z tym „Wilk” zgodził się i wydał odpowiedni rozkaz w tych sprawach oficerowi łącznikowemu, który natychmiast wyjechał do swojego sztabu. Następnie „Wilk” został przez nas rozbrojony...

Aresztowano również większość zebranych na odprawie w Boguszech dowódców Armii Krajowej z Okręgu Wileńskiego, których zaproszono na spotkanie z dowództwem 3 Frontu Białoruskiego. W ciągu dwóch dni operacji funkcjonariusze NKWD rozbroili ponad 6 tys. żołnierzy, w tym 650 oficerów i podoficerów. Większość z nich aresztowano i wywieziono do sowieckich obozów. Podczas rozbrajania Polaków skonfiskowano ponad 5 tys. karabinów, 350 pistoletów maszynowych, 230 ręcznych i ciężkich karabinów maszynowych, 12 dział

lekkich, 27 samochodów, siedem radiostacji oraz 350 koni. W rezultacie sowiecka akcja doprowadziła do prawie całkowitej likwidacji struktur polskiego podziemia zbrojnego na Wileńszczyźnie.

Ppłk. Maciej Kalenkiewicz „Kotwicz” pisał w depezy:

5 do 7 tysięcy internowanych w Miednikach żołnierzy wywieziono w kierunku Mińska. Ponad 70 oficerów wywieziono samochodami w nieznanym kierunku. Postawa internowanych do końca nieugięta. Na wszelkie agitacje za armią Berlinga odpowiadają gwizdami i zbiorowymi okrzykami: MY CHCEMY WILKA!

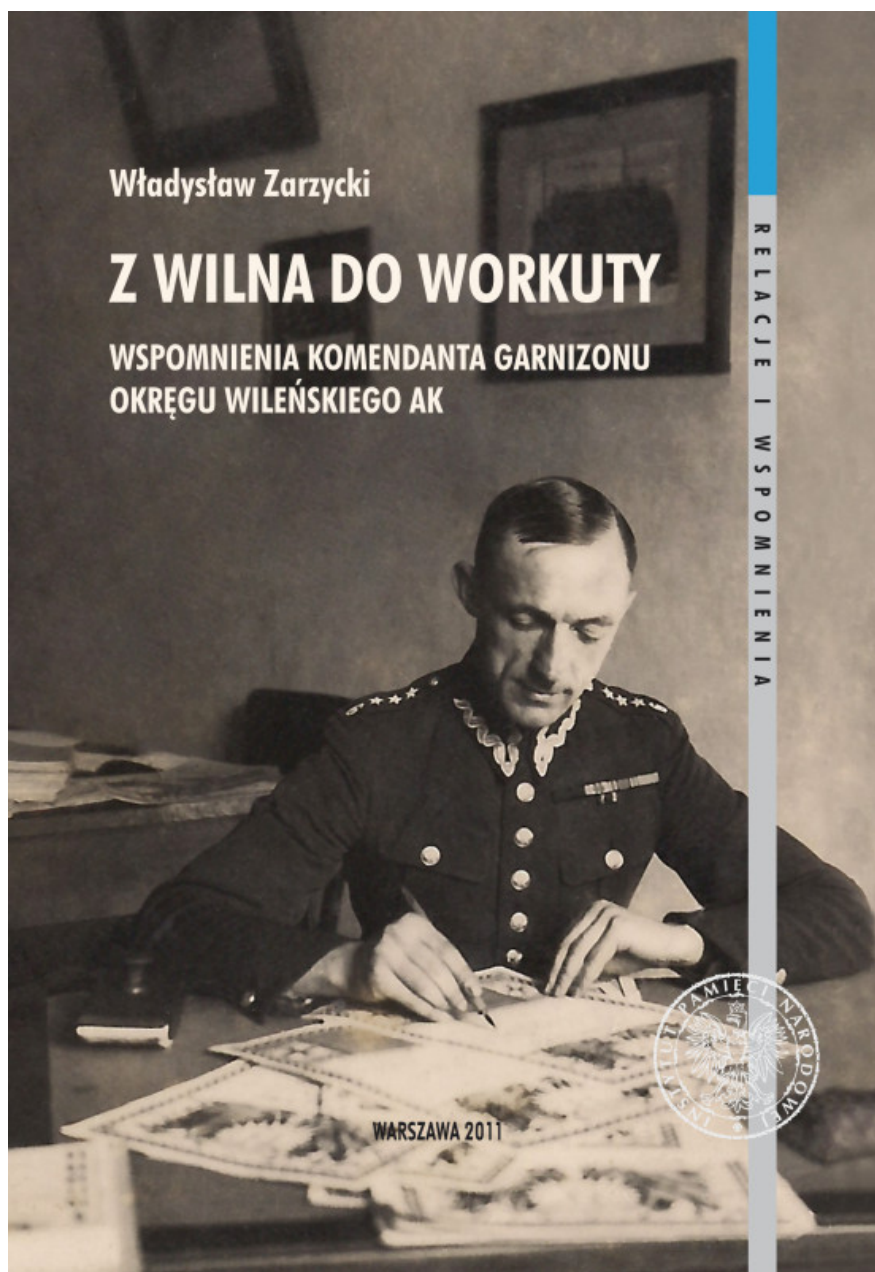
W komunistycznym więzieniu

Po aresztowaniu płk. Krzyżanowski był więziony w Wilnie i Moskwie, przebywał w obozach w Diagilewie i w Griazowcu. W październiku 1947 r. udało mu się wrócić do Polski. **3 lipca 1948 r. został aresztowany przez funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego.** Resztę życia spędził w więzieniu przy ul. Rakowieckiej na Mokotowie, gdzie **zmarł w szpitalu więziennym na gruźlicę 29 września 1951 r.** Jego ciało zostało w tajemnicy zakopane między cmentarzem komunalnym a wojskowym na warszawskich Powązkach. W 1957 r. jego szczątki zostały ekshumowane, po czym uroczyste złożone w kwaterze Armii Krajowej na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach.

Jak zaznacza Adam Hlebowicz, dyrektor Biura Edukacji IPN:

17 lipca 1944 r. we wsi Bogusze jest taką datą symboliczną. Zaczyna się okupacja sowiecka ziem Rzeczypospolitej. Oczywiście, w wyniku Jałty, Wilno, Lwów i Kresy Wschodnie Rzeczypospolita Polska utraciła. Natomiast możemy mówić o rzeczywistej okupacji ziem polskich przez Sowiety, przez NKWD, przez Armię Czerwoną i ta data 17 lipca jest tutaj datą ważną i symboliczną.

Polecamy publikację Instytutu Pamięci Narodowej: [Władysław Zarzycki, Z Wilna do Workuty. Wspomnienia komendanta garnizonu Okręgu Wileńskiego AK](#). Są to wspomnienia komendanta garnizonu Okręgu Wileńskiego AK z pobytu w sowieckich więzieniach w Wilnie i Moskwie oraz łagrach Workuty, obejmujące pierwsze lata powojenne. Pamiętnik, uzupełniony przez autora grypsami i listami do rodziny, wiernie i drobiazgowo ukazuje realia życia więziennego i obozowego, dramat rozdzielonych członków rodziny, obawy o los współtowarzyszy niedoli. Bardzo osobiste, o wielkim ładunku emocjonalnym, grypsy są świadectwem nie tylko przeżyć autora, ale także niezwykle silnej więzi łączącej Zarzyckich. Ich wyjątkowa treść sprawia, że publikowane tu wspomnienia zajmują szczególne miejsce wśród pamiętników byłych więźniów sowieckich łagrów wydanych w ostatnim dwudziestolecu.

Wiele materiałów dotyczących akcji „Burza”, operacji „Ostra Brama” oraz podziemia niepodległościowego na Wileńszczyźnie jest dostępnych w portalu IPN przystanekhistoria.pl, na innych stronach Instytutu Pamięci Narodowej oraz na kanale IPNtv:

- dr Wojciech Paduchowski, [Zrobiono z nich czerwonoarmistów. Losy wileńskich i nowogródzkich żołnierzy AK](#)
- dr Paweł Rokicki, [Akcja "Ostra Brama"](#)
- dr Diana Maksimiuk, [Sowiecki obóz w Miednikach Królewskich](#)
- dr hab. Karol Polejowski, [Emanuel Prokesch vel Jan Baranowski. Przyczynek do dziejów konspiracji wileńskiej w Polsce północnej w 1946 r.](#)
- [Okrucy wspomnień. Film nagrodzony w II edycji konkursu IPN: Kresy –polskie ziemie wschodnie w XX w.](#)

PLIKI DO POBRANIA

[Dyr. BEN IPN Adam Hlebowicz o Operacji Ostra Brama \(mp3, 4.9 MB\) 14.07.2023 11:00](#)

[Dyr. BEN IPN Adam Hlebowicz o Operacji Ostra Brama \(wav, 36.03 MB\) 14.07.2023 11:00](#)